

מאיר טברסקי
עש"ק, פר' וישב, נר ראשון של חנוכה, התשפ"א
פה נוא יארק

תורה דיליה מאמר בענין ייחודיותם של גדולי תורה ודעת תורה

א.

ורב יוסף אמר אפי' הרב שמחל על כבודו כבודו מחול, שנאמר וה' הולך לפניו יומם. אמר רבא הכי השתא, התם הקדוש ב"ה עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא מחיל ליה ליקריה, הכא תורה דיליה היא? הדר אמר רבא אין, תורה דיליה היא, דכתיב ובתורתו יהגה יומם ולילה, ע"כ (קדושין ל"ב).

חדוש גדול מבואר בזה, ע"י שהוגה הרב בתורת ה' תמיד, נעשית התורה שלו. וע"כ יכול למחול על כבוד התורה שהוא כבודו.

והנראה בהבנת דבר זה, ע"פ מאי דתנן (סנהדרין ל"ז),

כיצד מאיימין את העדים? על עידי נפשות, היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן כו' הווי יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות. דיני ממונות - אדם נותן ממון ומתכפר לו, דיני נפשות כו' לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא. ומפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך, ושלא יהו המינים אומרים: הרבה רשויות בשמים. ולהגיד גדולתו של הקדוש ברוך הוא, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד - כולן דומין זה לזה, ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון - ואין אחד מהן דומה לחבירו. לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר: בשבילי נברא העולם כו', ע"כ.

וביד רמה (על אתר) כתב לפרש, וז"ל,

מסתברא כו' האי טעמא דאמר לבריאת האדם יחידי בעולם מפני שלום הבריות ומפני המינין ולהגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים לא אמרינן לה לסהדי דכ"ש דמתפקרי כו' כי ידעי דאיכא טעמא אחרינא לבריאתו של אדם יחידי לבד מקמייתא דאית בה איום דקתני שכל המאבד נפש אחת מישראל כאילו איבד עולם מלא כו', ע"כ.

ודבריו ברורים, אגב הטעם הראשון הנאמר לאיים העדים, דנה משנתנו בענין של בריאת האדם יחידי והציעה טעמי אחריני שאין מציעים אותם לפני העדים.

אכן עי' רמב"ם (פי"ב מסנהדרין הל' ג') שכתב וז"ל,

וכיצד מאיימין על עדי נפשות אומרים להן כו' הווי יודעים שלא כדיני ממונות דיני נפשות, דיני ממונות אדם נותן ממונו ומתכפר לו דיני נפשות כו' לפיכך נברא אדם יחידי בעולם ללמד שכל המאבד נפש אחת מעלין עליו כאילו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מעלין עליו כאילו קיים עולם מלא, הרי כל באי עולם בצורת אדם הראשון הם נבראים ואין פני כל אחד מהן דומין לפני חבירו, לפיכך כל אחד ואחד יכול לומר בשבילי נברא העולם כו', ע"כ.

הרי שמפרש דמאי דקתני ברישא שכל המאבד נפש אחת כאילו איבד עולם מלא כו' ובסיפא להגיד גדולתו של הקב"ה כו' מצטרפי אהדדי לחד טעמא הנאמר לאיים העדים.

כונת רבינו מבוארת. אמנם בשעה שנברא אדם יחידי הרי באותה שעה, היה הוא עולם ומלואו. אבל עכשו שנתרבו בני האדם עד כי חדל לספר הרי כל אחד ואחד מהווה רק חלק קטן מן העולם. וזהו שבא התנא להשלים שאין פני אחד דומה לחבירו, כל אחד ואחד הוא יחיד ומיוחד כמו שהיה אדם יחיד

ומיוחד. וע"כ יש לכל אחד ואחד לומר אני הוא ממלא מקומו של אדם וכשם שהיה אדם הראשון יחיד ומיוחד בעולמו אף אני כן, ובשבילי נברא העולם. שכן נברא העולם לאחד יחיד ומיוחד. וממילא כל המאבד נפש אחת כאילו אבד עולם מלא.

ונראה שיסוד ומקור ייחודיותם של בני אדם הוא צלם האלקים שבהם. שהרי הקב"ה הוא אחד יחיד ומיוחד באופן מוחלט ותכליתי. "שכל הנמצאין צריכין לו והוא ברוך הוא אינו צריך להן ולא לאחד מהן לפיכך אין אמתתו כאמתת אחד מהן. הוא שהנביא אומר וה' אלקים אמת הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמתו והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו כלומר אין שום מצוי אמת מלבדו כמותו" (רמב"ם פ"א מיסה"ת הל' ג-ד). "כבר בארנו בפרק שני מהלכות יסודי התורה שהקדוש ברוך הוא אינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהן ודעתן שנים אלא הוא יתברך שמו וידיעתו אחד כו' הוא שהנביא אומר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרככם דרכי נאם ה'" (שם פ"ה מתשובה הל' ה'). [עי' נספח א.].

וע"כ אדם שנברא בצלמו כדמותו (אלמלא כתוב דבר זה בקרא אי אפשר לאמרו) גם הוא, באופן יחסי, יחיד ומיוחד. וקרוב לפרש דברי המשנה "ולהגיד גדלותו של הקב"ה כו'" שתופעה זו שאין אחד מבני אדם דומה לחבירו הנובעת מתוך הבראם בצלם אלקים משקפת ומגידה גדלותו של הקב"ה שהוא אחד יחיד ומיוחד באופן מוחלט ותכליתי, והבן.

הבה בס"ד נעמיק קצת.

ואילו צלם נקראת הצורה הטבעית, והיינו הענין העושה את הדבר לעצם ולמה שהוא. וזאת אמיתתו באשר הוא הנמצא ההוא. אותו עניין באדם הוא אשר בו מתהווה ההשגה האנושית. בשל ההשגה השכלית הזאת נאמר עליו בצלם אלקים ברא אותו כו' בגלל העניין הזה, דהיינו בגלל השכל האלקי הדבק בו. נאמר על האדם שהוא בצלם אלקים ובדמותו, ע"כ (רמב"ם מורה נבוכים א:א; עי' גם פ"ד מיסה"ת הל' ח-ט).

זאת אומרת, אמנם מצד הגורם של צלם אלקים מתבטאת ייחודיותו של כל אחד ואחד מבני עולם בדרכים שונים ("וחותמו של אדם הראשון צורת האדם לענין המין אשר בה האדם הוא אדם ובה משותפים כל בני אדם. ואע"פ שהכל מקבלים אותה הצורה, משתנים פרטיהם בענינים רבים כפי שאנו רואים", רמב"ם פיה"מ סנהדרין שם, תרגום מכון המאור) וביניהם מה ששינו, תניא היה ר"מ אומר בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו בקול במראה ובדעת (שם לח., ומה שהוסיף ר"מ שם בהמשך, בקול ובמראה משום ערוה בדעת מפני הגזלנין והחמסנין, כוונתו שגם בתחום הארציות וישו בו של עולם מהני ייחודיותו של אדם, ולא תימא דנ"מ רק לענינים רוחניים).

אכן נראה שמכיון שעצמיות הצלם אלקים באדם הוא הכח השכל, דוקא בכח זה ובתחומו מודגשת ייחודיותו. כלו', אמנם שוים בני אדם בתפיסתם בהרבה ענינים, אבל מאידך גם חלוקים המה מכיון שדוקא בתחום השכלי מתבטאת ייחודיותו. והוא המקור לחדוש בתורה. וע"כ א"א לבית מדרש בלא חידוש (חגיגה ג.), מכיון שכל חכם ונבון רואה הסוגיא מתוך האספקלריא המיוחדת שלו ושוקל הדברים לפי דעתו המיוחדת. וממילא בהכרח בוקעים ועולים חדושים. וכי"ב כבר באר כבוד הגר"מ זצוקללה"ה הי"ד מאי דאיתא התם (ע"ב), דברי תורה פרין ורביין, היי' שכח החידוש הפרטי המיוחד של כל ת"ח מוצא, מוציא ומוליד יסודות חדשים מתוך הד"ת.

מרגלא בפומיה דכבוד אאמו"ר זצלה"ה מן המקובל בידו ותן חלקנו בתורתך "חלקנו המיוחד בתורה".

כב' אחי הי"ד (לקט שעורים וחדושים בעניני המועדים, סי' י"א) כתב בזה דברים יסודיים וקולעים, וז"ל,

עי' מד"ר יתרו פרשה כ"ח ס' ו' וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר אמר ר' יצחק מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור קבלו מהר סיני כו' ולא כל הנביאים בלבד קבלו מסיני נבואתן אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד ואחד קבל את שלו מסיני כו', ע"כ. הרי דנביאים וחכמים קבלו נבואתם ודברי תורתם מסיני כו' והנה ע' בלשון המדרש אף החכמים העומדים בכל דור ודור כ"א ואחד קבל את שלו מסיני, הרי הדגישו קבל את שלו, ונראה

פשוט, דהיינו חלק התורה שיש לכל או"א מכלל ישראל כו' הרי לכל א' חלק מיוחד בתורה. (וצריך להבין שאין ענינו לחדש חדשים שלא שמעתן אוזן מעולם. אלא הבנת הענינים כאו"א כפום תפיסתו דילי' ואובנתא דליבא דידי', וכן מקובל מר"ח מוואלאז'ין שלהבין דברי הראשונים לאמיתתן הרי הן חדושי תורה אמתיים), עכ"ל.

ובדברו בענין זה של חלקנו בתורתך ציין כב' אאמו"ר זללה"ה לעוד קטע במדרש (שמות רבה פרשה ה', ס' ט') ואומר וכל העם רואים את הקולות, הקול אין כתיב אלא הקולות כו' בוא וראה היאך הקול יוצא אצל כל ישראל כל אחד ואחד לפי כחו כו', ע"כ (עי' ספרו על התורה Torah of the Mind, Torah of the Heart, עמ' 137-8).¹

ונראה שזהו המכוון בדברי רבא מכיון שהוגה החכם בתורת ה' בדעתו המיוחדת, ומתוך כך מאיר ומגלה מעיר ומחדש, וקונה תורה בצורה שלו עם חלקו המיוחד שבה, אזי נעשית שלו. ובחפשי קצת בספרים בס"ד מצאתי מקצת הדברים באופן תמציתי בסדור תפלה למשה עם באורים מהגרח"ק שליט"א שכתב בד"ה ותן חלקנו בתורתך, וז"ל, לכל אחד יש חלק בתורה. עיין קדושין (לב:) תורה דיליה דכתיב ובתורתו יהגה יומם ולילה, ומבקשים שנזכה לקבל חלקנו, עכ"ל.

[ובאמת נתגלם ענין זה של ייחודיות בת"ת בהלכה מפורשת. דתניא ואם היה כהן כו' מטמא (בטומאה דרבנן) לישא אשה וללמוד תורה אמר רבי יהודה בזמן שאין מוצא ללמוד אבל מוצא ללמוד לא יטמא ר' יוסי אומר אף בזמן שמוצא ללמוד נמי יטמא לפי שאין מן הכל זוכה אדם ללמוד כו' ואמר ר' יוחנן הלכה כר' יוסי (ערובין מז.).]

ב.

הצלם אלקים שבאדם (אשר הוא צורת האדם), גם בהיותו מוגדר, אינו מוגבל. דבר זה למדנו מדברי הרמב"ם, מקצתם כבר העתקנו לעיל. מחד גיסא, הגדיר רבינו צורת האדם. "נפש כל בשר היא צורתו שנתן לו הקל, והדעת היתרה המצויה בנפשו של אדם היא צורת האדם השלם בדעתו. ועל צורה זו נאמר בתורה נעשה אדם בצלמנו כדמותנו כלומר שתהיה לו צורה היודעת ומשגת הדעות שאין להם גלם עד שידמה להם" (יסה"ת ד:ח). אכן מאידך גיסא, הרחיב רבינו הגדול יריעת צורת האדם (אשר היא צלם האלקים שבו, וכנ"ל) "וחותמו של אדם הראשון צורת האדם לענין המין, אשר בה האדם הוא אדם, ובה משותפים כל בני אדם. ואע"פ שהכל מקבלים אותה הצורה, משתנים פרטיהם בענינים רבים כפי שאנו רואים".

וכן בדין, שהרי צורתו של דבר מגדירתו ומקיפתו וגם מעציבה דמותו. וא"כ למדנו עוד שייחודיותו של אדם הנובעת מצלם אלקים שבו, אינה מצטמצמת בתחום השכל ות"ת. מקיפה וכוללת היא ומטביעה חותמה על עצם אישיותו. לכל אחד ואחד אישיות מיוחדת במינה (אם נפשך לומר בכל זה, שורש נשמה מיוחד, עי' להלן דברי האר"י ז"ל). ועובדא זאת מחייבת שלכל או"א, תוך ד' אמותיה של תורה, דרך מיוחדת המיועדת לו.

להלן מוצעים כמה ראשי פרקים מיצגים מדברי קדמונינו בפרשה גדולה זו בתורת האדם. "בעל חובות הלבבות חבר עשרה חרוזים על עשרת שערי ספרו. הראשון, בהם ממצה את שער היחוד: 'בני, יחד יחידתך לצורך לקל אחת יצרך' כוונתו בזה היא: על האדם לגלות את 'היחידות' שבו אשר על ידו הוא

¹ וכשאני לעצמי סבורני שכן מתפרש לשון המדרש (ב"ר פרשה ט', ס' ה') בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב והנה טוב מאד והנה טוב מות, ע"כ, לאו דוקא כתוב, אלא שזה הפרוש נתחדש על ידו מכיון שמשתייך לחלקו המיוחד בתורה.

ובקשר לענין הזה בכלל, עיי' הקדמת בעל הציץ אליעזר זללה"ה לח"ו (ראיתי הדברים לראשונה במאגר שו"ת של בר אילן), וז"ל, מודה אני לפניך חי וקיים על כל חידוש וחידוש ועל כל בירור וביור שמחזיר לנשמה אשר בקרבי בחמלה רבה מכפי שקבלה חלקה בתורה מסיני כאשר "שידוע כי כל אחד קבל חלקו בתורה מסיני כו". דהחידוש ההוא אין אחר יכול לחדשו כי הוא חלקו, וז"ש כל השוכח דבר אחד ממשנתו דיקא מהשייך לשורש נשמתו ושכחו מתחייב בנפשו" (חסדי אבות להחיד"א ז"ל פ"ג דאבות מ"ח), ע"כ.

מיוחד מכל הנבראים, וליחד אותה לבוראו להדבק בו דבקות עצמית" (הגר"ש וולבה זללה"ה, קונטרס האדם ביקר, עמ' ל"ג). "כי לכל אדם יש לו דרך בפ"ע לילך בו כי אין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומין זה לזה ואין טבע ב' בני אדם שוים וכשהיו נביאים, היו הולכים אצל הנביא לדרוש אותו, והיה הנביא אומר כו' דרכו אשר ילך בה לפי שורש נשמתו כו'" (גר"א משלי טז:ד).²

עוד מדברי רבותינו. "ר' נפתלי אמסטרדם נ"ע שאל פעם את רבו מרן הגר"י סלנטר נ"ע: 'רבי, אם היה לי ראשו של בעל השאגת אריה ולבו של בעל יסוד ושורש העבודה ומידותיו של מר – אז הייתי יכול להיות עובד אמיתי'. השיב לו ר' ישראל: 'נפתלי, עם הראש שלך והלב שלך והמידות שלך תוכל גם להיות עובד אמיתי' ומבאר אדמו"ר את תשובת ר' ישראל, שבעומק דבריו גלה לר' נפתלי כי גם בזה ישנו צמצום שכינה. אין להאדם אלא לדעת זאת כי הכל יש בו, יחוג מחוגה סביב לעצמו וידע כי זה סוד ההצלחה. 'רק לא בבגדים שאולים' לא לחקות מישהו לא [לשאול] מנהגים וחומרות שאינם שייכים למדרגתו ומצבו" (הגר"ש וולבה, שם, עמ' לח-לט).

"ונראה לי לבאר דבאמת כל המצוות המה שווים לפחות שבפחותים ולמשה רבינו ע"ה. דתורה אחת יהי' לכם כתיב, וחיוב המצוה גבול יש לה כמו נטילת האתרוג בנינוע בעלמא יצא רק המדקדקין נושאין אותו כל היום וכיו"ב, ולכך לא כתבה התורה מדות רק ברמז, ולמשל מדת הנקמה, כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר ומלך שמחל כו' ולכך אין זה חוק בפרט, שווה לכלל הישראלי, רק כל אחד לפי ערכו, רק נקימה דממון זה שווה לכולם, וכן בגאווה וכיו"ב וכן לפני משוה"ד ובקור חולים וקבורה וכו' והדברים ארוכים בספרי המחקר... וכן לפי טוהר נפשו של אדם, כי אינו דומה בחיוב ת"ת האיש אשר נפשו מרגשת בשכלה הזך ונקשרה בעבותות האהבה לתלמוד תורה, לאיש אשר כוחות נפשו נרפים ועצלים, לכן איך היה מחוק הבורא לחוק חיוב ת"ת לכל ישראל ונתן תורת כ"א בידו, ואין לאל יד האנושי ליתן המדה האמתית לזה, לכן באו חכמים ופירשו לנו גדר מרכזן האמתי של ת"ת, ק"ש בשחרית, ק"ש בערבית קיים והגית בו יומם ולילה כו' אולם יתר מזה הוא בכלל המצוות אשר נבדלו ונפרדו בזה כל איש לפי ערכו ומהותו כו' ולכן אמר והודעת כו' ילכו בה ואת כו' אשר יעשון שזה אינו שוה רק כל אחד לפי מה שהוא אדם, ע"כ" (או"ש פ"א מת"ת, בהסתמכו ובארו דברי רז"ל ב"ק צ"ט ע"ב-ק' ע"א, ע"ש).

יסוד זה מבואר גם במערכת תורת הנסתר של האר"י ז"ל ואחריו נמשכו גדולי החסידות. "וכשם שבדבר שחושק יותר האדם ללמוד, משם יבין שעל דבר זה נתגלגל להשלים. כך צריך האדם שידע שורש נשמתו ומהיכן נמשך, ועל מה לתקן ולהשלים. כמו שנאמר בזוהר שיר השירים 'הגידה לי שאהבה נפשי' וכו'" (ספר דרושי הנשמות והגלגולים פרק ג', הועתק בפרוש אור החיים המבואר לבראשית מט:כח, הערה 86, ומשם העתקתי). "וכן בספר נוצר חסד (אבות פ"ב מ"א) לרב מהר"א מקמרנא שהביא בשם החוזה מלובלין שכל אחד ואחד יש לו את ההנהגה המתאימה לו. יש שלומדים זוהר וסודות התורה, יש שלומדים גמרא ופוסקים. יש שפורשים מבני אדם ויש שנזהרים יותר בדיבור. ויש דוקא אנשים שעניינם דוקא לעסוק עם הבריות. וכל אדם ואדם צריך למצוא את הדרך המתאימה לשורש נשמתו 'שכל אחד יהיה לו תפארת ממעשיו, שיאחז את דרכו מבלי להניחו, כי זה שורשו ותיקונו" (שם, אוה"ח המבואר, וע"ש שלקט עוד כיד ה' הטובה עליו).

ג.

גדולי ישראל מיוחדים המה בגדלותם – בתורתם ובמדותיהם. כלו', לא זו בלבד שיוצאים המה מכלל העם אלא שמיוחדים ונפרדים זה מזה, בבחינת אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד (סנהדרין פט.). אמנם מחד גיסא צד השווה להם, שפלותם, יראתם הקודמת לחכמתם וידיעתם המקיפה בתורה. אכן מאידך, כל גדול בישראל עומד לבדו עם חלקו המיוחד בתורה ודרכו המיוחד בחיים.

² כאשר דן כבי' אאמו"ר בסוגיא זו ציין לקטע אחר בפרוש הגר"א על משלי (יד:ב) הולך בישרו ירא ה' וגוי' כי כל אדם צריך לילך בדרכו הצריך לו. כי אין מידות בני אדם שווים זה לזה. ומחמת זה הוא רגיל בעבירה הבא באותו מידה וצריך לגדור עצמו מאד בזה, מה שאין חברו צריך לזו השמירה. וחברו צריך לדבר אחר כו', ע"כ. ע"י ספרו של אאמו"ר, עמ' 6-133.

נפרש שיחתנו. אין כוונתנו שייחודיות מצויה אפילו או גם אצל גדולי ישראל. אלא שדווקא אצל הגדולים בולטת ייחודיות. כל מקום שאתה מוצא גדלות אמתית (באשרנו מצויים בינינו גדולים אמתיים, אכן מאידך כבר לפני רבות בשנים הפיג מרן א"ז זללה"ה צערו אודות הזלת כינויי גדלות. "השתמשו [הספדנים] במטבעות לשון כגון גאון וצדיק, חסיד ועניו, שבשעת יציקתם ייצגו דבר מה, אך עתה נעשו לאסימונים נטולי צורה ותוכן שאינם מבטאים כלום" (מה דודך מדוד); "הכינוי 'Sabbath Observer' נעשה אצלנו מעין תאר כבוד כמו 'הרב הגאון', שניהם אינם אומרים כלום ושניהם מעידים על ירידת הדור" (על התשובה, עמ' 58) שם אתה מוצא ייחודיות מובהקת ובולטת. וכפי מדת הגדלות, כך מדת הייחודיות.

בדין הוא. "השלמות האנושית האמתית (ו) היא השגת המעלות השכליות, כלומר, תפישת מושכלות המלמדים דעות אמתיות במטפיסיקה. זאת היא התכלית האחרונה והיא המביאה את האדם לידי שלמות אמתית כו' והיא מעניקה לאדם את הקיום הנצחי. ובה האדם הוא אדם" (מו"נ ג:נד). מבואר בדברי רבינו שמשעת לידה נחון האדם בצורה שאינה אלא כחנית (כלו', צלם אלקים פוטנציאלי) ובאדם תלוי להוציאו לפועל. הוא שכתב רבינו אודות תפישת המושכלות "ובה האדם הוא אדם".³ כלו', הוא נולד עם צלם אלקים בכח, פוטנציאל להיות אדם, ובה – בידיעותיו – נעשה אדם.

מכיון שנתבאר שמוטל על האדם להוציא לפועל כח הצלם אלקים שבו, יתבאר לן עוד שמדת צלם האלקים המצויה בפועל אצל בני אדם איננה שווה שהרי היא מצויה בהם אך ורק במדה שהפעילוה. ואצל גדולי ישראל נתממש הצלם אלקים במדה גדולה מאד.⁴ וכבר נתבאר שיסוד ומקור הייחודיות שבאדם הוא הצלם אלקים שבו. הוא אשר אמרנו למעלה בדין הוא שדוקא אצל גדולי ישראל בולטת ייחודיות מובהקת [עי' נספח ב'].

ד.

דתני רבי חייא כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה - אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם בין, ואם לאו - תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך, אם בעל נפש אתה פרוש הימנו (חולין ו).

---

³ ובקושטא, כד דייקת כבר השמיענו רבינו כזאת בסי' היד, וז"ל, נפש כל בשר היא צורתו שנתן לו הקל, והדעת היתרה המצויה ונפשו של אדם היא צורת האדם השלם בדעתו. ועל צורה זו נאמר בתורה נעשה אדם בצלמנו כדמותנו כלומר שתהיה צורה היודעת ומשגת הדעות שאין להם גלם, עד שיצדמה להן, ע"כ (יסה"ת ד: א). כלו', נפשו של אדם מסוגלת להשיג ולידע. אכן על האדם בפועל לעשות כן – להשיג ולידע. וכנ"ל בסי' המורה, ובה – השגתו בפועל – האדם הוא אדם.

והנה בפ"ח מתשובה ה' א' שכתב רבינו וז"ל,

הטובה הצפונה לצדיקים היא חיי העולם הבא, והן החיים שאין עמהן מות, והטובה שאין עמה רעה כו' שכר הצדיקים הוא שיזכו לנעם זה ויחיו בטובה זו, ופרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אלו, אלא יכרתו וימותו. וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו, הוא המת שאינו חיה לעולם אלא נכרת ברשעיו ואובד כבהמה כו', עכ"ל.

ולכאוי' תמוה, מה זה שסיים רבינו ואובד כבהמה. וכי לבזות את הרשע הוא צריך? אכן לפי מה שקדם, דבריו מאירים. הצלם אלקים שבאדם אשר בה הוא אדם (כנ"ל) הוא המעניק לו חיים נצחיים (כנ"ל, בסי' מורה וכ"ה בפ"ד מיסה"ת ה' ט', וז"ל, אין צורת הנפש הזאת מחוברת מן היסודות כדי שיתפרד להן כו' אלא מאת ה' מן השמים היא כו' לפיכך כשיפרד הגלם כו' לא תכרת הצורה הזאת כו' ויודעת בורא הכל ועומדת לעולם ולעולמי עולמים, ע"כ) וא"כ יעודו של האדם לחיות חיים נצחיים, שהרי נברא בצלם אלקים, והרשע שנכרת השחית האנושיות שבו והשפיל עצמו למדרגת בהמה. [ועי' עוד בדברי רבינו בסי' המורה (ג: נא) הם כל אדם שאין לו אמונה דתית, עיונית או מסורתית כו' דינם של אלה כדיון בעלי חיים מחוסרי שכל. בעיני אין אלה בדרגת בן אדם כו', ע"כ.]

⁴ ע"פ מה שנתבאר בפנים נוכל להבין ולהוקיר החרוז שחרז ר' יהודה אחרזי על הרמב"ם, וז"ל, מלאך אלקים את, ונבראת בצלם קל, ואם אתה כתבניתנו/בגללך אמר אלקים: נעשה/ אדם בצלמנו וכדמותנו, ע"כ העתיקו כבי' אממו"ר זללה"ה, עי' בספרו כמעין המתגבר, עמ' 162.

ודלמא יש להעמיס כוונה דומה בחרוז מהשיר הידוע בר יוחאי להרה"ק רבי שמעון לביא, וז"ל, בר יוחאי, ולשדה תפוחים, עלית ללקוט בו מרקחים, סוד תורה כציצים ופרחים, נעשה אדם נאמר בעבורך, ע"כ.

לעתים גם רב מובהק גדול בתורה (ע"ש פירש"י ד"ה את מושל, וז"ל, גדול בתורה, ע"כ, ועי' עוד סוף הוריות [יג:]), נימא לי' (כלו', לרשב"ג!) גלי עוקצים דלית לי', ע"כ) אינו יודע. וזה יצויר בשני אופנים. האופן הראשון: הרב נשאל שאלה הראויה לו אבל באקראי אינו יודע. מעלה גדולה היא לרב שיוודע לומר איני יודע. (עי' רש"י ברכות כה: ד"ה מאן שמעת לי', וז"ל, לא ידעתי היכן היא, ע"כ. ובגליון הש"ס שם ציין לכמה וכמה מקומות כו"ב בפירש"י על הש"ס. וכ"ה בפירש"י על התורה סוף פ' תולדות אם יעקב ועשו ובעוד מקומות. וכבר שנינו במס' דרך ארץ זוטא פ"ג, הובא בברכות ד, למד לשונך לומר איני יודע.) רק הקב"ה יודע כל.

ישנו גם ציור שני של חסרון ידיעה אצל רב מובהק. בכדי לצייר ציור זה נחוצה הקדמה קצרה. אחת הבחינות שמבחינה בין גדולים – כל אחד ואחד עם דרכו המיוחד – היא יחסם אל המציאות הסואנת מגוונת ושכבתית אשר סביבותם. לפעמים גדלות הרב מתבטאת בזה שהוא אמנם משכמו מעלה גבוה מכל העם כל כולו קדש קדשים לה', ומ"מ באותה שעה מחובר אל המציאות. ודוקא צרוף זה מהווה חלק חשוב מגדלותו המיוחדת, היכולת להתחבר ולתפס ולהבין המתרחש במדרגה הנמוכה ממדרגה הנשגבה שלו. אכן לפעמים צורת הגדלות שונה לחלוטין. הגדול (כמעט) מנותק מן המציאות. אצלו דוקא נתוק זה מהווה חלק חשוב מגדלותו המיוחדת. גם בעודו בעוה"ז הוא חי בעולם של קדושה משלו.

מן המותר להגיד ששני טפסי גדלות הנ"ל מביאים ברכה רבת אנפין לעולם. על שניהם נאמר צדיק יסוד עולם, ותורתם מקיימת העולם.

והנה, כאשר מתעוררת שאלות אודות מציאות מסובכת ומגוונת חובה על התלמיד השואל להבין את אשר לפניו. שאלה כזאת אינה מתאימה לרב מובהק המנותק מן העולם. וזהו הציור השני של חסרון ידיעה אצל רב מובהק.⁵

והנה באם לא יבין השואל את אשר לפניו וישאל מהרב המובהק הפרוש מן העולם והוויותיו שאלה אשר אינה מתאימה לו, חולה רעה היא. לכל הפחות יביישו. עי' רמב"ם פ"ד מת"ת הל' ו', וז"ל, ואין שואלין את הרב מענין אחר אלא מאותו הענין שהן עוסקין בו כדי שלא יתביש, עכ"ל. וקו"ח לנידון דידן שנמנע מהרב להשיב תשובה נכונה. אבל יתכן גם תוצאה אפילו יותר חמורה. שהרי יתכן שהשאלה תשאל בצורה שאין ניכר שאינה מתאימה להרב המובהק, וכתוצאה מכך הוא מצדו משיב תשובה שהיא בעליל שגויה ומוטעית. וכה"ג כדי בזיון וקצף.

לדאבונינו תופעה זו מצויה ורווחת בינינו. הפניות שגויות ובעקבותיהן הוראות שגויות בנות השלכות חמורות מרחיקות לכת. או לנו בתרתי, מעלבונה של תורה, ומהשלכותיה החמורות של הוראות בטעות. ננסה בס"ד להבין את אשר לפנינו, כלו', שורש הטעות הנ"ל ואופן תקונה.

ה.

מן קדמת דנא תפקדו חכמי ישראל הן כבעלי הוראה בהלכות אסור והיתר (מתוך ד' חלקי שו"ע) הן כמנהיגים מורי דרך (לשאלות אלו הוצרכו גם ל"חלק החמישי"). על פיהם יצאו ישראל ועל פיהם יבואו. וכן בדין.

אכן לאחרונה חל שינוי ותוספת בתחום זה. נתגבש מושג של דעת תורה בצורה מופלגת ומוגזמת. אנו מיחסים ל"דעת תורה" סמכות הפורצת כל גבולות, גם גבולות שהציגה ייחודיותם של החכמים עצמם, וכנ"ל אות ד'. ועוד סילוף, אנו מיחסים דעת תורה פסקנית בלעדית לגדול אחד מבלי להשאיר מקום

⁵ אמנם יתכן חסרון ידיעה גם מטעם אחר. לפי כחות נפשו המיוחדים וחלקו בתורה המיוחד, אין כחו של כל חכם יפה באופן שוה בכל מקצועות התורה כדתנניא אחד לדין ואחד לצדקה דברי ר"ע אמר לו ר"א בן עזריה עקיבא מה לך אצל הגדה כלך מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות כו', ע"כ (חגיגה יד.). ובסוטה (מ"ז, מ"ט) תנן משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יהודה איש ירושלים בטלו האשכולות כו' משמת בן זומא בטלו הדרשנים כו' משמת רבי יוחנן בן זכאי בטל זיו החכמה כו', ע"כ.

לחוות דעת של גדולים ורבנים מובהקים אחרים. עוטפים אנו הגזמות אלו באצטלא של כבוד התורה, אבל בקושטא אינה אלא השפלה ובזיון. בין פרותיהן הארסיות של הגזמות אלו נמנות הוראות שגויות בענינים חמורים וכן אש המחלוקת (באם חולק רב מובהק אחר על "הדעת תורה" של הדור). כידוע נסיון מחפיר מעיד על כל הנ"ל.

בכדי לישר מבטנו העקום נחזור נא על המעשה רב דלהלן. בשעת המלחמה נתעוררה שאלה לאחינו בני"ש מצאו עצמם תחת שלטון הסובייטים (בפרט, כתוצאה מהחזרה שנכרתה ביניהם להנאצים ימ"ש) אם לעמוד במקומם בתקוה שבדרך זו לא יעוררו איבת הסובייטים ויכלו לשבת לבטח עד יעבר זעם או לברח לצד מזרח בכדי לנסות לצאת מתחת שלטונם האכזר והקטלני. דעת רשכבה"ג הגר"ע זללה"ה היתה שיעמדו במקומם. לעומתו סבור היה גדול אחד זללה"ה (אז צעיר לימים, ואח"כ אחד מגדולי הרמ"ם מהדור שעבר) שיותר מסוכן לעמוד במקומם וחייבים לברח. וכן יעץ לאחרים. כעבור שנים רבות נשאל הגדול הנ"ל איך מלא לבו להעיז, להורות ולעשות נגד דעת תורה. והשיב, הרי אז עדיין לא המציאו את המושג הזה של דעת תורה...

ועי' ס' דברי הרב (עמ' רל"ז) לרבינו הגר"צ שכטר שליט"א שכתב, וז"ל, ודבר מעניין שמעתי מהר"מ גנק, שיחיה, ששמע פעם מרבינו שעד שהגיע לאמריקא לא שמע (באירופא) שישתמשו בביטוי הזה של "דעת תורה", ע"כ.

מן המותר להגיד שנתברר שורש טעותנו. המושג המוגזם של דעת תורה שהמצאנו מעוור עינינו, ובגללו אין אנו מבינים את אשר לפנינו ואין אנו מצליחים להבחין בין גדול לגדול. ולא נצליח להבין ולהבחין עד אשר נחזיר עטרה ליושנה, ונעמיד סמכות גדולינו וחכמינו על כנה בצורתה הראויה.

נספח א'

מתוך דברי רבינו בוקע ועולה פרושו הנפלא בהמשך הפסוקים בספר ישעיהו (קפיטל נ"ה). דרשו ה' בהמצאו וגו' יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישב אל ה' וירחמהו וגו' הנביא מזרז לשוב בתשובה. אכן פן יחשוב החוטא לנקות עצמו בטענה דלהלן, הקב"ה הרי יודע העתיד להיות, הרי שנגזר עלי לחטוא ואינני אחראי למעשי שאתחייב בתשובה – להוציא מלבו ממשך הנביא כי לא מחשבתי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי. כלו', אמנם יודע הקב"ה העתיד להיות, אבל מכיון שאין ידיעתו כידיעת ב"ו (שיודע דברים חוץ ממנו, וע"כ אינו יודע אלא מה שהוא) אין לכם שום תפיסה באופן ומהות ידיעתו, ע"כ אין לכם לתפס שידיעתו מכרחת, וא"כ תכירו שדרכיכם הרעים אינם דרכי שהטלתי עליכם, וחייבים אתם בתשובה.

נספח ב'

אמר ר"ל מאי דכתיב זה ספר תולדות אדם וגו' וכי ספר היה לו לאדם הראשון מלמד שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור ופרנסיו כו', ע"כ (ע"ז ה.).

ביאורו: הראהו הקב"ה לאדה"ר דור דור בצביונו המיוחד עם צרכיו הפרטיים וכפי כוחם וצביונם יועמדו להם חכמים אשר בצביונם המיוחד ותורתם ודרכם האישיים מתאימים להם. וממילא יוכלו להנהיגם. מנפלאות ההשגחה שלכל דור חכמיו, חכמים המתאימים להם לכל צרכיהם.

דומני שאפשר להדגים יסוד זה טובא אבל נסתפק בדוגמאות בודדות המלמדות על הכלל, היאך תאמה ההשגחה הדור וחכמיו.

- עי' הקדמת הגר"י בלאזער לספר אור ישראל, וז"ל,

האומנם תחת כי בדורות החולפות אך במשך דור שלם, מאבות לבני בנים, היה נרגש שינוי במצב התורה והיראה מול דור הקודם, עתה בדור האחרון, הנה בעוה"ר בכל משך שנים מועטות, רוח חדשה תחלוף על פניה, ותשא בכנפיה המון תמורות וצבא חליפות אין מספר. וכבר נראה וניכר השתנות גדולה בחלישות ורפיון הנפש בתורה ויראה ועבודת השם ית"ש, כי המה הולכים וחסר עד העת הרעה הזאת כו' וכאשר נשקיף בעין הבחינה על מצב התורה והיראה בכלל, באיזה מהם שלטה מחלת הנפש ביותר להרע, עין בעין נראה כי אין ערוך לרפיון התורה, מול חלישות היראה כו' היראה ירדה פלאים מגבהי מרום לסתר המדרגה, באופן נורא מאד, באפס עצור ועזוב, כו' דרכי היראה אבלות כו' לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, לולי ה' שהיה לנו, יאמרו נא יראי ה', כי בחמלת ה' על עמו, הנה גם בדור האחרון, שלח לנו המורה לצדקה, רועה נאמן מושיע ורב, להחיות עם רב חיי נפש, לגהות צרי ומזור לתחלואי נפשות ולהשיבם לתחיה, ה"נ כ"ק אדמו"ר הרב הגאון הגדול רשכבה"ג החסיד והעניו אור עולם כו' מרנא ורבנא ר' ישראל מסאלאנט צוקללה"ה כו', והנה יותר שהיה גאון וחסיד, עוד זכה וזיכה את הרבים, במדה נפרזה מאד כו' והיה עמל ויגע כל ימיו, להקים את סוכת יראה הנופלת כו' והנה אדמו"ר הגה"ח קדוש ישראל צוק"ל, אשר כעמוד אש שלחו ה' לפנינו, להאיר עיני בית ישראל בתורה ויראת ה' כו', ע"כ.

ע"ש עוד דבריו המאירים לעינים.

הנה פשוט שתורת המוסר כפי אשר התפתחה והתגבשה בידי ר' ישראל איש סאלאנט השתייכה לחלקו המיוחד בתורה. הוא איזן וחקר וסלל דרך המוסר לדורו (ודורות הבאים) כפי שורש נשמתו. וכפי אשר העיד לן תלמידו הגדול, שתלו הקב"ה דוקא בדור הזקוק לכך מצד צביונו.

● במלים ספורות, בחינת מועט המחזיק את המרובה, הכירונו הגרי"ז זללה"ה והגרי"מ זללה"ה יסוד זה בקשר למרן הגרי"ח זללה"ה, וז"ל ההקדמה לס' חדושי רח"ה על הרמב"ם, הוא האיש אשר כמלאך ממרום שולח בדורותינו לפקוח עינים בתורה כו', עכ"ל.

והנה כבר בעודו פועט הרצה מרן הגרי"ח מחדושו, כאשר יצאו מנבכי נשמתו הגדולה, לפני אביו הגרי"ד זללה"ה, וזה האחרון בהזדמנות חזר עליהם לפני ר' ישראל מסאלאנט. ויהי כשמעו, הגיב ואמר, הדור הבא ילמדו לפי דרכו והוא יצילנו מההשכלה. וכמדומה שהם הם הדברים שנכתבו בהקדמה הנ"ל ששולח בדורותינו, ודו"ק.

[גם מרן אא"ז זללה"ה הדגיש עתוי הופעתו והשפעתו החיונית של מרן הגרי"ח זללה"ה, "שאלמלא הוא היתה משתכחת תורה מישראל ולא היינו יכולים להרביץ אותה בתקופה זו", עי' מה דודך מדוד. ובקשר לכ"ז, עי' דברי כב' אאמו"ר זללה"ה, חוברת Tradition, עונת קיץ 1996, עמ' 28.]

● כל רואה יראה ויכיר אשר יסוד השגחתי נפלא זה נתגלה גם בדורותיו של מרן אא"ז זללה"ה, מיוחד במינו היה, גאון הגאונים בתורה ובחכמה, ובכחן נענה לצרכי הדור החדש והציב עמודי התורה על אדמת נכר, ובזה הציל רבים לבל יתבוללו בעמים.

ובהקשר זה, עי' עוד מש"כ הרמב"ם באגרת תימן אודות רס"ג,

לפי שהיו בני דורו בעלי סברות רבות נשחתות, וכמעט שנאבד תורת ה' לולא הוא עליו השלום, לפי שהוא גלה מן התורה מה שהיה נעלם, וחזק ממנה מה שנדלדל, והודיעו בלשונו וקלמוסו כו', ע"כ.

כלו', שתורתו המיוחדת העל-זמנית של רס"ג נתגלתה על ידו דוקא בדור שעמד על סף האבדון, ר"ל, ונזקק לה.

וכן עי' מה שהאריך הרמב"ן באגרתו לחכמי הצרפת אודות הרמב"ם, ובין יתר דבריו הקדושים כתב, וז"ל,

ואל המזרח ואל הצבי היה מושיע ורב כמה נדחי אמונה קבץ כו' לכמה רעבי תושיה לחמו נתן מימיו נאמנים כו' ולולי מדברי הרב ומפי ספריו חיו ונפשם מדשן חכמתו ירויו, ובאהלי תעודה ישליו כמעט רגליהם נטיו כו', ע"כ (כתבי רמב"ן, מה' רח"ד שעוועל, ח"א עמ' שלח-ט).